

цікавих та різноманітних оригінальних ідей, до порівняння, доповнення, але не до кінця підготовлені до того, щоб конструктивно сприймати критику, самостійно досліджувати невідоме, приводити в порядок неупорядковане, а також довіряти своїй інтуїції.

Отже, проведене нами емпіричне дослідження дозволило виділити такі особливості креативності молодших школярів:

1. Переважання середніх показників креативності у більшості учнів.
2. Краще розвинена невербальна креативність, ніж вербальна.
3. Яскрава вираженість когнітивних складових креативності, зокрема: швидкість, гнучкість, оригінальність та розробленість мислення.
4. Аналіз гендерних особливостей розвитку креативності демонструє, що у хлопчиків більше розвинена невербальна креативність, а у дівчаток – вербальна.

Таким чином, комплексно застосувавши зазначені методи, ми отримали об'єктивну і достовірну інформацію про особливості розвитку креативності молодших школярів, а отримані результати в ході проведення емпіричного дослідження зумовили необхідність розробки розвивальної програми для дітей, які показали середні й низькі показники.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ілійчук Л. Педагогічні умови розвитку креативності майбутніх учителів початкових класів. Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. 2014. Вип. 51. С. 19-22.
2. Меркулов А. И. Креативность. Философия: Энциклопедический словарь / ред. А. А. Ивина. Москва : Гардарики, 2004. С. 401–403.
3. Моляко В. О. Психологія творчості та обдарованості: нові рубежі теорії і практики. Обдарована дитина. 2007. № 7. С. 2–3.
4. Павленко В. В. Креативність: сутнісна характеристика поняття. Креативна педагогіка, 2016. Вип. 11. С. 120–131.
5. Boden N.A. What is Creativity? London: The MIT Press, 1996. 75 p.
6. Cropley A.J. Creativity in Education and Learning. London: Kogan Page, 2001. 196 p.

*Тернова Анастасія
Науковий керівник – доц. Адамська Зоряна*

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ АГРЕСИВНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Агресивність дітей – актуальна проблема в нинішніх умовах нашого життя, яка впливає не тільки на взаємини дитини з батьками, вихователями, однолітками, але створює дискомфорт для неї самої. Проблема виховання дітей з агресивною поведінкою є однією з центральних психолого-педагогічних проблем. В останні роки, як педагоги, так і психологи відзначають тенденцію до збільшення рівня агресивності дітей: вони стали більш гучними, крикливими, непосидючими, «моторнішими», швидше й легше вступають у конфлікти, непоступливі, забіякуваті.

Під агресивністю розуміють властивість особистості, що характеризується наявністю деструктивних тенденцій, в основному в сфері суб'єктно-суб'єктних стосунків [3].

Агресивна поведінка є рисою характеру особистості і обумовлюється когнітивними і емоційно-вольовими процесами та є моделлю поведінки, яка асоціюється з негативними емоціями; мотивами; негативними установками, які і виступають її провідними факторами.

Аналіз наукових джерел дозволяє визначити агресивність як ситуативний психосоціальний стан, який супроводжується агресивними діями; агресивну поведінку □ як стійкі, повторювані агресивні дії, які виникають внаслідок незадоволення потреб, внутрішнього конфлікту, загрози життю та фрустраційних ситуацій для особистості [1].

Основні підходи до визначення феномену агресії висвітлені в працях психологів А. Адлера, Л. Берковіця, Дж. Долларда, Д. Зільмана, Н. Міллера, З. Фрейда, Х. Хекхаузена та ін. В сучасній українській психології природу агресії вивчають О.Б. Бовть, Н.Ф. Каліна, А.Е. Мелоян, С.П. Третьяков, Т.С. Яценко та ін.

Багатьма вченими (О.Б. Бовть, Н.І. Гуткіна, С.Н. Єнікополов, М.Г. Іванчук, Ю.М. Ковалевська, Н.Ю. Максимова та ін.) відзначається, що агресія «молодіє» з кожним роком. За свідченням низки досліджень, зростає кількість дітей зі стійкими видами соціально-психологічної дезадаптації за рахунок проявів агресії, порушень поведінки, що досягають рівня клінічної й кримінальної ворожості (О.В. Альохіна, О.М. Ананьєв, Л.І. Анциферова, С.А. Бадоева, Б.С. Братусь, Г.М. Бреслав, Т.І. Доцевич, А.І. Захаров, Д.Н. Ісаєв, І.Ю. Левченко, О.Ю. Пономарьова, С.О. Савицька, С.М. Томчук, М.І. Тіхонова, І.А. Фурманов, Н.М. Цап та ін.).

Як зазначає І.А. Фурманов, у дітей молодшого шкільного віку найчастіше проявляється фізична, вербальна та непрямая агресія. Зокрема, фізична агресія виявляється у активних, цілеспрямованих та впевнених у собі школярів, в яких також добре розвинуті лідерські якості. Вони не люблять ділити перемогу з іншими. Та у таких школярів слабо розвинутий самоконтроль, стриманість та не бажання і не вміння задумуватися про свої дії, вчинки тому вони діють доволі імпульсивно і не обдуманно. Фізична агресія проявляється з застосуванням фізичної сили. У пориві гніву дитина може битися, кусатися, кидає все що трапляється під руки [4].

Вербальна агресія спостерігається у школярів з вираженою психічною неврівноваженістю та проявляється у схильності до сумнівів, тривожності, невпевненості у власних силах і можливостях. Незначні труднощі та невдачі пригнічують дитину та роблять її менш впевненою у власних діях. Мають місце сильні емоційні спалахи, а також відчуття ворожості та підозрливості при будь-яких реальних чи уявних діях. Спостерігається внутрішній конфлікт, що проявляється в стані напруженості і збудженості, яка виражається в люті, страху та озлобленості, під час цього дитина кричить, погрожує та ображає інших [4].

Непряма агресія проявляється у школярів з надмірною імпульсивністю та слабким самоконтролем, спостерігається низький рівень усвідомленості власних дій та вчинків. Вони рідко замислюються про наслідки та причини своєї поведінки. Діти хочуть, щоб їхні потреби були негайно задоволені, не зважаючи на норми моралі та обставини. Підозріло ставляться до

інших людей, які намагаються тримати їх в певних рамках та управляють їх поведінкою. Можуть намовляти, пліткувати та провокувати інших школярів [4].

Більшість дослідників визнає, що головну роль у виникненні агресивних тенденцій у дитини відіграє соціальна ситуація розвитку, що виявляється у певному характері внутрішньо-родинних взаємин дитини (О. Е. Асадуліна, А. І. Захаров, О. І. Кульчицька, Й. Лангмейер, М. І. Лісіна, З. Матейчик, А. А. Новаковська, А. В. Петровський, Л. С. Славіна, Е. О. Смірнова, А. С. Співаковська, В. С. Собкін та ін.) та в проблемах спілкування в дитячому колективі (С. А. Бадосєва, Л. І. Божович, А. Берестов, Т. І. Доцевич, С. М. Єнікополов, В. А. Киричак, М. В. Матюхіна, Т. А. Репіна, Н. М. Цап. та ін.).

До важливих чинників агресивної поведінки науковці відносять також такі: біологічні (стан здоров'я дитини, генетика);

фізичні (атмосферний тиск, температура повітря, освітлення, навіть тіснява у приміщеннях);

психологічні (низька самооцінка, високий рівень тривожності, несформованість навичок самоконтролю поведінки, психічні відхилення, психоемоційні перенапруження);

соціальні (неадекватний тип батьківського ставлення, негативний вплив оточення) [2].

Здійснений нами теоретичний аналіз дозволив зробити висновки про те, що головною причиною агресивності молодших школярів є неправильне сімейне виховання та проблеми у сім'ї. Постійні сварки між батьками, психічне чи фізичне насилля батьків стосовно один до одного та безпосередньо і до дитини, грубощі, приниження, іронія й зосередження лише на негативних рисах в іншому – це щоденна школа агресії, в якій росте дитина та отримує уроки агресії. Дитина у такій сім'ї не може бути іншою, адже ще не може та не вміє фільтрувати добро і зло.

Ще однією, не менш важливою, причиною агресивності є засоби масової інформації. Діти є більш чутливими до негативного впливу та сприймають все негативне як врізець. Якщо дитина схильна до агресивної поведінки, вона переносить агресивні дії з екрану на життєві ситуації. І в такому випадку, якщо ми, дорослі, поставимося до цього байдуже, то така дитина ніби отримує схвалення від нас дорослих. І навіть більше, інколи ми самі штовхаємо до наслідування життя з екранів телевізорів – «а давай пограємо у війну», «а ти схожий на героя того мультика»... І ті діти, які з захопленням дивляться сцени насилля, починають більш агресивно ставитися до своїх однолітків.

Варто зазначити, що не всі діти однаково ставляться до насильницьких сцен. Одні діти відчувають відразу (вони часто заплющують очі, відвертаються), інші можуть бути байдужими до сцен насилля, але окремі діти можуть спостерігати такі сцени з цікавістю і з задоволенням, а ще інша категорія дітей після перегляду виявляє потребу у агресивних діях.

Спалахи люті з елементами агресивної поведінки вперше спостерігаються тоді, коли бажання дитини, з якоїсь причини, не задовольняється. Перепоною до виконання бажання,

звичайно, слугує заборона або обмеження з боку дорослого. Значний вплив на прояви агресивності у молодшому шкільному віці має популярність дитини у групі однолітків. Не менш важливе значення має інтелектуальний рівень, розвиненість мови, фізичний розвиток, спритність, ступінь оволодіння різними видами діяльності. Агресивність також може бути наслідком переживань, пов'язаних з образою, ущемленим самолюбством. Уперше вона виникає в тій ситуації, яка травмує психіку і спрямована проти тих, кого дитина вважає причиною неприємних переживань і конфліктів.

Поступово, розвиваючись у суспільстві, дитина засвоює прийнятні форми взаємин між людьми у процесі захисту своїх інтересів і самоствердження. Власне, увесь процес виховання і розвитку дитини як особистості – це формування, з одного боку, її активності, без якої неможливі творчість і самоствердження, а з іншого – здатності бути активною і стверджуватися не всупереч іншим людям, а разом з ними у процесі конструктивного спілкування. Все це стає можливим завдяки засвоєнню моральних норм. Психологи вважають, що п'ятилітній вік – є переломний для дитини, коли вона вже може керуватися моральними нормами.

Отож агресивність як прояв активності властива всім людям без виключення і тому в широкому розумінні її не можна тлумачити як негативне явище. Позитивний бік агресивності як здатності до активності – це ініціатива до подолання труднощів, боротьба за виживання, самовдосконалення. Негативного значення агресивність набуває тоді, коли через недоліки соціальної адаптації людина конфліктує з навколишніми, неадекватно засвоює і порушує норми. Подолання агресивної поведінки – є досить складним процесом, адже йдеться про перебудову ставлень особистості та звичних способів реагування. Основним завданням психологів є, насамперед, знайти ті «больові точки», які змушують дитину вдаватися до агресії.

На жаль, проблемі агресивності дітей не приділяється достатньої уваги в умовах сьогодення. Розуміння механізму формування агресивних дій у дітей молодшого шкільного віку допомагає не тільки пояснити причини агресивної поведінки підлітків, а й знайти засоби педагогічного та психологічного впливу на дитину та, в свою чергу, з'ясувати основні напрями психолого-педагогічної корекції та профілактики агресивних проявів у їх поведінці. Тільки після вивчення дитини та її оточення можна вибудувати цілеспрямовану роботу, яка не може бути успішною без залучення сім'ї.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атемасова О. А. Агресивна дитина: як їй допомогти. Х.: Вид-во «Ранок», 2010. 176 с.
2. Горбенко М. І. Психолого-педагогічне виховання дітей молодшого шкільного віку. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2008. Т. 2. С. 54–57.
3. Дроздов О. Ю., Живолуп Л. В., Ніжинська О. В., Сухенко Я. В. Превенція агресивності та насилля в освітньому середовищі. Полтава: ПОПШО, 2010. 79 с.
4. Фурманов И.А. Детская агрессивность : психодиагностика и психокоррекция. Мн.: Ильин В.П., 1996. 192 с.